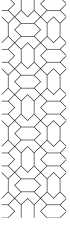

CITATION

Cahid KARA, "Evaluations on the Narrations of Âmir al-Sha'bi in Seera Sources" *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 17, (2020/17) pp.15-42.

ÂMİR EŞ-ŞA'BÎ'NİN SİYER KAYNAKLARINDAKİ RİVAYETLERİNİN MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluations on the Narrations of Âmir al-Sha'bi in Seera Sources

Cahid KARA

Doç. Dr.,

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

Assoc. Prof.,

Bolu Abant İzzet Baysal University, Divinity Faculty, Department of Islamic History and Arts.

cahidkara@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2335-6707.

Öz

Tabiûn devri hadis ve fıkıh alanlarındaki zengin âsâr bilgisiyle önemli âlimlerden Âmir eş-Şa'bî, siyer kaynaklarında da yer alan çeşitli rivâyetlerinin olduğu görülmektedir. Bu çalışmayla ilk olarak Âmir eş-Şa'bî'nin siyer kaynaklarında yer alan rivâyetleri şekil ve muhteva bakımından değerlendirilecektir. Rivâyetlerinin tematik bütünlüğü açısından değerlendirilmesi, siyerin ana konularını ne derece kapsadığını ortaya koyacaktır. Bunun yanı sıra Âmir eş-Şa'bî'nin siyer kaynaklarındaki rivâyetlerinin tahrir olmaksızın kullanım şekline göre sened ve muhteva açısından da ele alınması gerekmektedir. Siyer âlimlerinin siyer konulu rivâyetlerde muhteva bütünlüğünü sağlama gereğiyle genelde başvurdukları teflik sistemine Şa'bî'nin yaklaşımı, ayrıca kendisinin siyer rivâyetlerinin ana konulara mı yoksa ana konuları destekleyici ikinci dereceden detay bilgilere mi sahip olduğu bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. İlaveten, Âmir eş-Şa'bî'nin kendi dönemi ve sonrasında yaşamış siyer âlimleri nazarındaki rivâyetlerinin değeri de belirlenmelidir. Bu şekilde Âmir eş-Şa'bî'nin siyer muhtevalı rivâyetleri hangi dönemden itibaren kaynaklarda yer aldığı ortaya konulabilecektir. Kaynaklarda belirtildiği gibi Âmir eş-Şa'bî'nin siyer konularında müstakil çalışmalarının olduğu bilgisi tüm bu incelemeler neticesinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Megâzî, Tabiûn, İsnad, Âmir eş-Şa'bî.

Abstract

Âmir ash-Sha'bi has a variety of narrations in the seera sources. Through this study, first of all, Sha'bi's narrations in the seera sources would be reviewed in terms of form and content. Evaluating his narratives in terms of thematic integrity of seera would reveal

KAYNAKÇA

Cahid KARA, "Âmir Eş-Şa'Bi'nin Siyer Kaynaklarındaki Rivâyetlerinin Muhteva Açısından Değerlendirilmesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 17, (2020/17) ss. 15-42. **Makale Geliş T:** 10/01/2020 **Kabul T.:** 01/04/2020 **Makale Türü:** Araştırma Makalesi.

how much they involve the main matters of seera. In addition, related narrations of Sha'bî should be dealt with in terms of isnâd without tahkric and text as well. One of the main purposes of this study is to bring out Sha'bî's approach to the telfiq method which was used by seera scholars in order to ensure the thematic integrity of the seera narrations in general; moreover, whether Sha'bî's narrations are on the main matters or second-order detailed information supporting the main subject. Value of his narrations in the eyes of the seera scholars lived during and after his period should be also determined. In this way, it would be possible to reveal that from which period Sha'bî's narrations has been included in the sources. As stated in the sources, it would be tried to put forward the knowledge that Sha'bî has individual studies on the issues of seera as a result of all these investigations.

Keywords: Seera, Maghâzî, Tabî'un, Isnâd, Âmir ash-Sha'bî.

Giriş

Biz bu çalışmamızda H. I. asırda hadis ve fıkıh alanlarında dönemin önde gelen isimlerinden Âmir eş-Şa'bî'nin (öl. 104/722) siyer kaynaklarında yer alan rivâyetlerinin tespitini ve değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Bu çalışmamızdaki temel hedefimiz Şa'bî örneği üzerinden en azından H. I. yüzyılda yaşamış muhaddis kimliği ön planda olan ulemanın, siyerin ana konularını ihtivâ eden rivâyetlere ne ölçüde sahip oldukları konusunu ortaya koymaya gayret edeceğiz. Çalışmamızda Şa'bî'yi ele almamızın bir başka nedeni de merhum Fuat Sezgin tarafından megâzî türünde bir eserin kendisine atfedilmesi¹ ve çeşitli tabakât kaynaklarında siyer konularına olan vukûfiyetini ortaya koyma amacıyla Medine'de, Abdullah b. Ömer'in şahit olduğu bir mecliste etraflıca megâzî konularını anlattığına dair kaynaklarda yer alan bilgilerdir.²

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde Şa'bî'nin selef, muasır ve halefleri arasında Urve b. Zübeyr (öl. 94/713), İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742), Musâ b. Ukbe (öl. 141/758), Muhammed b. İshak (öl. 151/768), Ma'mer b. Râşid

¹ Fuad Sezgin, *Târihü't-türâsî'l-'Arabî*, (b.y.: Muhammed b. Suûd Üniversitesi, 1991), 1/2: 69; M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 18: 218.

² Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî' ed-Dabbî, *Ahbârü'l-kudât* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.), 2: 421; Ayrıca bk. Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebna'î'z-zamân mim mâ sebet bi'n-nakl evi's-semâ ev esbetehü'l-'ayân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdir, 1978), 3: 12; Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 14: 35; Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medineti's-Selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dârü'l-Garbî'l-İslâmî, 2001), 14: 146.

(öl. 153/770) gibi siyer alanındaki çalışmalarıyla tanınmış kişiler arasında zikredilmemesi dikkatimizi çeken bir husus olmuştur. Bununla beraber merhum Sezgin'in tespiti şayet doğru ise -her ne kadar Şa'bî'nin müstakil bir eseri günümüze ulaşmasa da- siyer kaynaklarındaki rivâyetleriyle bu tür bir eser inşa edilebilirdi. Bu durumda klasik ve modern dönemlerdeki siyer alanlarında yapılan çalışmalarda Şa'bî ihmal edilmiş görünmektedir. Şu halde bu çalışma ile fıkıh ve hadis alanlarında râsih olan Şa'bî'nin siyer yazıcılığına ne ölçüde katkı sağladığını ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızda ilk olarak özellikle klasik dönem siyer kaynaklarındaki Şa'bî'ye isnad edilen siyer rivâyetlerini genel hatlarıyla tespit ettik. Bunu yaparken siyer malzemesi bir araya getirildiğinde en azından Hz. Peygamber'in hayatı ve dönemine ait müstakil bir kitap teşkil edebilecek şekilde temel konuları kapsayıcı bilgilere sahip olup olmadığını belirlemek istedik. Şa'bî gerçekte geniş bir alana nüfuz eden H. I. yüzyılın önemli âlimlerden biri olduğundan megâzî ve siyer konularının dışında yer alan hadis, fıkıh ve tefsir gibi araştırmamıza doğrudan veya dolaylı katkısı bulunmayan rivâyetlerine ise yer vermedik. Siyer ve megâzî kaynaklarında Şa'bî'ye atfedilen rivâyetlerin tespiti ve bunun ardından bunların isnad ve metin gibi çeşitli açılardan değerlendirilmesi de bu çalışmanın önemli aşamalarından birini oluşturacaktır. Çalışmanın hacmi açısından, makalede Şa'bî'nin rivâyetlerinin tahriri üzerinde durulmama- cık olup sadece isnadın kullanım şekilleri değerlendirilecektir. Şa'bî'nin, özellikle Seyf b. Ömer (öl. 180/796) gibi, diğer tarihçilerin eserlerinde rastlanan siyer ve megâzî dışında, çok sayıda tarihî rivâyetlerini ise³ başka bir araştırmada ele alacağımızı burada belirtmek isteriz.⁴

1. Hayatı

Asıl ismi Âmir b. Şerâhîl b. 'Abd'dir. Künyesi Ebû 'Amr, nisbesi ise Hemdân kabilesinin Şa'b koluna mensubiyetinden dolayı eş-Şa'bî

³ Juynboll, Gualtherüs Hendrik Albert, "Al-Sha'bî", *Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E.j. Brill, 1997), 9: 163.

⁴ Şa'bî'nin hadis yönünü ortaya koyan çalışma için bk. Ahmed Ürkmez, "Tarih Kaynaklarından Özgün Bir Hadisçi Portresi: Şa'bî", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 123-152.

olup hayatının büyük bölümünü Kûfe'de geçirmiştir.⁵ Annesinin Hz. Ömer döneminde meydana gelen Celûla Savaşında (Zilkade 16/Kasım 637) ele geçirilen esirlerinden olduğu söylenir.⁶ Kaynaklarda doğum tarihi hakkında 20 veya 30 yılı gibi farklı bilgiler yer almaktadır, fakat rivâyetlerde yer alan kendi ifadesine göre Celûlâ yılında doğmuştur.⁷

Şa'bî Medine'de sekiz veya on ay kadar ikamet etmiştir. İbn Sa'd, Şa'bî'nin bu ikametini Yezid b. Muaviye'nin (680-683) ölümünü müteakip İslam dünyasında ortaya çıkan karışıklıklar esnasında bir süreliğine Kûfe'ye hâkim olan Muhtâr b. Ebû Ubeyd'den (öl. 67/687) korkarak kaçmasına bağlamaktadır.⁸

Şa'bî, Abdülmelik b. Mervan'ın (685-705) Irak genel valisi Haccâc'ın (öl. 95/714) komutanlarından Abdurrahman b. Muhammed b. el-Eş'as'ın (öl. 85/704) başlattığı isyana Kûfeli kurrâ ile birlikte katılarak destek vermiştir. Deyrülcemâcim Savaşında (82/701) Emevi ordusu karşısında İbnü'l-Eş'as'ın kuvvetlerinin yenilgisi üzerine bir süre saklanmayı tercih etmiş, sonrasında Haccâc'ın huzuruna çıkarak etkili ve nazik konuşması sayesinde af dilemiş ve sonrasında vali tarafından affedilmiştir.⁹

Abdülmelik, Haccâc'dan kendi çocuklarının terbiyesi için ilim ve fikhî kendisinde toplamış, ahlakî konularda faziletli ve mürüvvet sahibi birini göndermesini isteyince o, Şa'bî'yi Şam'a göndermiştir.¹⁰ Abdül-

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Riyâd Abdullah Abdulhâdî (Beyrut: Dâru İhyâ'u't-Turâsî'l-Arabî, 1996), 4: 479; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medineti's-Selâm*, 14: 143; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, nşr. İbrahim ez-Zeybek-Âdil Mürşid (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 2: 264; Juynboll, "Al-Sha'bî", 9: 162.

⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medineti's-Selâm*, 14: 143; İbn Asâkir Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin, *Târihu Medineti Dimaşk*, thk. Mühibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garame el-Amrî (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 25: 336-337.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 480; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medineti's-Selâm*, 14: 144; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 265.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 480; ayrıca bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Osman ez-Zehabî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 4: 297.

⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 480-481; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-â'yân*, 3: 14; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dimaşk*, 25: 398; F. Krenkov, "Şa'bî", *İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997), 11: 267.

¹⁰ İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dimaşk*, 25: 384.

melik b. Mervân da onu geniş kültürü, etkili lisanı ve ikna kabiliyetine sahip olması nedeniyle Bizans imparatoruna elçi olarak göndermiştir.¹¹

Ömer b. Abdülaziz'in (717-720) Irak valisi olan Abdülhamid b. Abdurrahman zamanında Şa'bî Kufe'de kadılık görevinde bulunmuştur.¹²

Şa'bî'nin 103/721'den 110/728 yılları arasında 77 veya 82 yaşlarındayken büyük ihtimalle Kûfe'de vefat etmesi hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Bununla birlikte rivâyetlerin geneli 104/722 yılına Şa'bî'nin vefat yılı olarak işaret etmektedir.¹³

2. İlmî Kişiliği

Tâbiîn ulemasının büyüklerinden kabul edilen Şa'bî, beş yüz sahabi ile bizzat görüştüğünü ifade eder.¹⁴ Onun hadis aldığı başlıca sahabiler Ali b. Ebî Talib, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sâbit, Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Musâ el-Eş'arî, Ebû Hureyre, Cerîr b. Abdillâh el-Becelî, Câbir b. Abdillâh, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Enes b. Malik, Âişe'dir. Bunun yanı sıra onun el-Hâris el-A'ver, Şüreyh el-Kâdî, Alkame b. Kays, Mesrûk b. el-Ecda' gibi tabiînden de rivâyetleri bulunmaktadır.¹⁵ Ondan hadis rivâyet edenler arasında Ebû İshak es-Sebîî, Abdullah b. Büreyde, Katâde, Mansur b. Mu'temer, Zekeriyâ b. Ebî Zâide, Husayn b. Abdurrahman zikredilebilir.¹⁶

Şa'bî'nin günümüze ulaşan müstakil bir eseri yoktur. Bununla beraber merhum Fuat Sezgin muhtelif kaynaklarda Şa'bî'ye atfedilen kitaplardan

¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 147-148; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 25: 386; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3: 13; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 37.

¹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 482, 483; Vekî', *Ahbârü'l-kudât*, 2: 428; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 25: 403.

¹³ Şa'bî'nin yaşı ve vefat yılı hakkında bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 484-485; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *et-Târihu's-sağîr*, thk. Mahmud İbrahim Zâyed (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986), 1: 278; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 149-150; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 25: 343; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 265.

¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 264.

¹⁵ Şa'bî'nin rivâyette bulunduğu isimler için bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4: 480; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 143; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 25: 335; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 29-31; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 264.

¹⁶ Şa'bî'den rivâyet edenlerin isimleri için bkz: Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 143; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 25: 336; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 32-33.

bahsettiklerine değinmektedir. Bunlar *el-Meğâzî*,¹⁷ *el-Ferâiz ve'l-Cirâhât*, *el-Kifâye fi'l-İbâde ve't-Tâ'a*, Kuteybe b. Müslim'in huzurunda hıfzından yazdığı *Kitâbü'l-Fütûh*, *Kitâbü'l-Şûrâ ve Maktelü Osman* ile çeşitli tarih kitaplarındaki rivâyetlerdir.¹⁸ Ebû Hasîn ise, Şa'bî'nin vefat ettiği vakit *el-Ferâiz ve'l-Cirâhât* haricinde hiçbir kitap bulunmadığını beyan etmiştir.¹⁹

H. I. yüzyıl Müslüman ilim dünyasının önemli simalarından biri olan Şa'bî, Muhammed b. Sîrîn'in (öl. 110/729) ifadesine göre; Kûfe'de, Hz. Peygamber'in çok sayıda ashâbı bulunmasına rağmen, geniş bir ilim halkasına sahipti.²⁰ Kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu meşhur olduğundan dolayı zamanında hıfzı insanlar tarafından mesel getirilmekteydi.²¹ Kendisine bu sorulduğunda o, ilmî konuları hiçbir zaman yazıya geçirmediyiğini, kağıt üzerine ilim adına hiçbir şey yazmadığını, râvîlerden duyduğu hadisleri o anda kolaylıkla ezberlediğini, ikinci bir kez tekrara ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.²² Hatta yirmi yıldır hadis dinlediği için bu alanda herkesten daha bilgili olduğunu ifade etmiştir.²³ Bununla beraber Şa'bî pek çok hadisi zamanla unuttuğunu, şayet sadece unuttuğu hadisleri birisi ezberlemiş olsaydı âlim olacağını belirtmiştir.²⁴

Hadisiyle ihticâc edilen sîka²⁵ bir râvî olarak Şa'bî, sünnet konusunda zamanının zirvesi olarak kabul ediliyordu.²⁶ İmam Şâfi'ye (öl.

¹⁷ Şa'bî'nin megâzî adlı bir esere sahip olup olmadığı makalemizin değerlendirmeler kısmında tartışılacaktır.

¹⁸ Sezgin, *Târihü't-türâsî'l-'Arabî*, 1/2: 69; ayrıca bkz: Babanzâde İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin esmâ'ü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin* (b.y.: Müessesetü't-Târihi'l-'Arabî, ts.), 1: 435; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 2: 27; Kandemir, "Şa'bî", 18: 218.

¹⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 148. لم يوجد للشعبي كتاب بعد موته إلا الفراءض ولفادسي الجراحات

²⁰ Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, 2: 421; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 357, 363.

²¹ Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Mellâyâin, 1986), 3: 251.

²² Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, 2: 420; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 145; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 350; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 34; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4: 301; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 251.

²³ İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 351.

²⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 145; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 351.

²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 264.

²⁶ Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, 2: 427; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 146; İbn

204/820) göre Şa'bî, Urve b. Zübeyr gibi çok sayıda rivâyete sahipti.²⁷ Şa'bî'nin mürsel olarak naklettiği rivâyetleri de sahih olarak kabul edilmiştir.²⁸ Muhtemel bunun sebebi, ilmî dirayet ve kişiliğinden dolayı kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda fıkıh konusunda otorite²⁹ olan Şa'bî, Muaviye'nin (661-680) Irak valisi Ziyâd b. Ebîh (öl. 53/673) döneminde fetva veriyordu.³⁰ Muhammed b. Sirîn'e göre; Şa'bî'nin Kûfe'de Hz. Peygamber'in ashabı bulunmasına rağmen fetva verebilmesi, onun fıkıh alanındaki derinliğini bir göstergesi olarak kabul edilebilir.³¹

Yukarıda bahsedilen alanlardan farklı olarak Şa'bî'nin megâzî konusunda geniş bilgi sahibi olduğu aşağıda verilen kaynaklarda görüleceği gibi ayrıca rivâyet edilmektedir. Bu nokta konumuzla doğrudan ilgili olduğundan kaynaklarda yer alan bilgileri olduğu gibi vermeyi tercih ediyoruz. Söz konusu rivâyetlerin değerlendirmesi ise ayrıca ele alınacaktır.

Abdullah b. Ömer (öl. 73/692), Şa'bî'nin megâzî konularından bahsettiği meclise uğramış, Hz. Peygamber ile alakalı tanık oldukları olaylar hakkında onun hafızasında kendisinden daha fazla malumât olduğunu³² belirterek övgüde bulunmuştur. Yine bir başka nakle göre Abdullah b. Ömer, Şa'bî'nin Hz. Peygamber devrinde olup biten olayları sanki kendisiyle birlikte müşahade etmiş gibi anlattığına işaret etmiştir.³³

Vekî, "İbn Ömer, Şa'bî'nin megâzî anlattığı (يحدث) esnada o meclise uğradı ve "O bu olayları benden daha iyi hıfzeder ve Resulullah ile birlikte (olayları yaşamada sanki) bize şahit oldu." demektedir."³⁴

Hatîb el-Bağdâdî iki farklı rivâyet vermektedir. İlk olarak, "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bî'yi işitti. 'Sanki bu genç bizimle beraber (bu olayları gördü.) dedi.'" İkinci olarak, "İbn Ömer, megâzî oku-

Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 359.

²⁷ İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 346.

²⁸ İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 346; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 265.

²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 146; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 34; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 357.

³⁰ İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 357.

³¹ İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, 25: 358.

³² Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, 2: 421; Ayrıca bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3: 12; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35.

³³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Medîneti's-Selâm*, 14: 146.

³⁴ Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, 2: 421.

duğu (يقرا) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Sanki o, bizimle beraber (olayları) gördü.' demektedir.³⁵

İbn Hallikân, "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada bir gün ona (Şa'bi) uğradı. '(Hadiselere sebep olan) Kavmi gördüm, o (Şa'bi) benden o konuda daha bilgilidir.' dedi."³⁶

İbn Asâkir, beş farklı rivâyete yer vermektedir. Birinci rivâyete: "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bi'yi işitti. 'Sanki bu genç bizimle beraber (olayları) gördü.' dedi." İkinci rivâyete: "İbn Ömer, megâzî okuduğu (يقرا) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Sanki bu bizimle beraber (olayları) gördü.' dedi." Üçüncü rivâyete: "İbn Ömer megâzî olaylarını anlatırken (يحدث) onu (Şa'bi'yi) işitti. Anlattıklarını iyice dinledi. 'Şüphesiz bu genç gördüğümüz olayları anlatıyor. O, bu konuda benden daha bilgilidir.' dedi." Dördüncü rivâyete: "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Kavmi gördüm, o (Şa'bi) o konuda en iyi hıfz ve bilgi sahibidir.' dedi." Beşinci rivâyete: Râvî Ebû Husayn Osman b. Âsım, "Şa'bi bir gün bana megâzî anlattı (يحدث) ve bunu İbn Ömer işitti. 'Sanki kavmi görmüş gibi anlatıyor.' dedi."³⁷

Mizzî, "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bi uğradı. 'topluluğu gördüm, o (Şa'bi), bu konuda en iyi hıfz ve bilgi sahibidir.' dedi."³⁸

İbn Hacer, "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Kavmi gördüm, o (Şa'bi) bu konuda en iyi hıfz ve bilgi sahibidir.' dedi."³⁹

Zehebî, "İbn Ömer, megâzî okuduğu (يقرا) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Sanki o bizimle beraber (olayları) gördü. O, (olayları) o konuda en iyi hıfz ve bilgi sahibidir.' dedi."⁴⁰

İbnü'l-İmâd, "İbn Ömer, megâzî anlattığı (يحدث) esnada Şa'bi'ye uğradı. 'Onları (olayları) gördüm, o benden daha iyi biliyor.' dedi."⁴¹

3. Şa'bi'nin Siyer Kaynaklarında Nakledilen Rivâyetleri

Sened zincirinde Şa'bi'nin yer aldığı siyer kaynaklarındaki rivâyetleri ele alırken, çalışmamızın sınırlarını aşmaması amacıyla, ilgili rivâyetlerin

³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medineti's-Selâm*, 14: 146.

³⁶ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3: 13.

³⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimaşk*, 25: 355-356.

³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35.

³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 264.

⁴⁰ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4: 302.

⁴¹ İbn İmâd, *Şecerâtü'z-zeheb*, 2: 26.

tamamına yer verme yerine söz konusu rivâyetlerin ana fikrini ifade etmeye odaklanmanın daha faydalı belirmeliyiz. Dolayısıyla bu rivâyetler tespit edildikten sonra farklı bir başlık altında ilgili rivâyetlerin çeşitli açılardan değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, siyer kaynaklarında Şa'bî'ye nispet edilen rivâyetler:

Hız. Peygamber'in Hız. Âdem'in yaratılış esnasındaki nübüvvetinin başlangıcı,⁴² Kâbe'nin tavanında bulunan bir yazı,⁴³

Tebşirât türü haberlerden Zeyd b. Amr'ın Hız. İbrahim'in dinini aramak için yola çıkması ve karşılaştığı rahibin nasihatları,⁴⁴ Hız. İbrahim'e ait yazılı bir belgede (mecelle) Hâtemü'l-Enbiyâ olan ümmî nebî gelinceye kadar soyundan milletlerin çıkacağı,⁴⁵

Kuss b. Sâ'ide'nin, Ukâz panayırında Hız. Peygamber'in de dinlediği hutbesi,⁴⁶

Hız. Peygamber'in mevlâsı Ümmü Eymen'in durumu ve Hız. Peygamber tarafından Zeyd ile evlendirilmesi,⁴⁷

Hız. Peygamber'in vahiy almaksızın peygamberliği müjdelemek ve ona hazırlamak amacıyla yaklaşık üç sene kadar İsrâfil'i görmeksizin hissetmesi;⁴⁸ İsrâfil'in, Hız. Peygamber vahiy almadan önce üç sene boyunca yakınlaşması;⁴⁹ bir diğere rivâyette ise İsrâfil'in Hız. Peygamber'e nübüvveti getirmesi ve üç yıl boyunca onunla görüşmesi;⁵⁰ kırk yaşında peygamber olduğunda üç yıl kadar İsrâfil'in onun yanında bulunması, İsrâfil uzaklaştırıldıktan sonra ona Cebrâîl'in yakınlaştırılması⁵¹

⁴² Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: y.y., 1981), 114.

⁴³ İbn İshâk, *Sîre*, 86.

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 77.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 78.

⁴⁶ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnu'l-eser*, 1: 146.

⁴⁷ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996), 2: 113.

⁴⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dârü'l-Meârif, ts.), 2: 386; Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsâmü'l-'uyûn fi sîretü'l-emîni'l-me'mûn)*, thk. Ahmed Tu'ame Halebî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2012), 1: 387

⁴⁹ Taberî, *Târih*, 2: 386.

⁵⁰ Taberî, *Târih*, 2: 387; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 1: 400.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 91; Taberî, *Târih*, 2: 387.

veya Kur'an getirmeksizin üç sene boyunca sadece vahiyden kelime getirmesi,⁵²

Hız. Peygamber'in risâletle görevlendirildiğinde şeytanların yıldızlarla taşlanarak uzaklaştırılması,⁵³

Hız. Peygamber'e ilk iman edenin Hız. Ebû Bekir oluşu,⁵⁴

Hız. Peygamber'in Mekke döneminde ashabının karşılaştığı işkenceler karşısında müşriklere istediklerini verme konusunda müsaade etmesi,⁵⁵

Kur'an'da yer alan (الْقَلَمِ) (el-Kalem 68/13) kelimesinden murâdın el-Ahnes b. Şerîk es-Sakafî olduğu,⁵⁶

Mescidi ilk inşa edenin Ammâr b. Yâsir olduğu,⁵⁷

Hız. Peygamber'in evlilikleri ve hanımları konusunda Zeynep bint Caş ile evliliği ve bu konuda Ahzâb sûresinin 73. ayetinin nazil olması;⁵⁸ Zeynep bint Caş'ın üç hususta Hız. Peygamber'in diğer hanımlarından farklı olduğunu belirtmesi;⁵⁹ Cüveyriye bint Hâris ile milk-i yeminindeyken azat ederek evlendiği ve mihir olarak Müstalikoğullarından esirlerin serbest bırakıldığı;⁶⁰ Meymûne ile ihramdayken evlendiği;⁶¹ bazı kadınların kendilerini Hız. Peygamber'e hibe etmesi ve bu konuda Ahzâb sûresinin 51. ayetinin nazil olması;⁶² Hız. Peygamber'in hanımlarını dünya hayatı ile ahiret yurdunu seçmeleri hakkında Ahzâb sûresinin 28-29. ayetlerinin nazil olması, hanımlarını methetme konu-

⁵² Taberî, *Târîh*, 2: 387; Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye li'bnî Hişâm*, tlk: Mecdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1: 401; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnu'l-eser*, 1: 175.

⁵³ İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-meğâzi ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf (Kahire: Y.y., 1966), 36; İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed, *'Uyûnu'l-eser fi funûnü'l-meğâzi ve's-şemâil ve's-siyer*, nşr. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû (Medine-Dımaşk: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1992), 1: 126-127.

⁵⁴ Taberî, *Târîh*, 2: 314-315.

⁵⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1: 200.

⁵⁶ İbn İshak, *Sîre*, 244.

⁵⁷ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sireti'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ v.dğr. (Kahire: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 1: 498.

⁵⁸ İbn İshak, *Sîre*, 244.

⁵⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 2: 68.

⁶⁰ İbn İshak, *Sîre*, 245; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnu'l-eser*, 2: 166.

⁶¹ İbn İshak, *Sîre*, 248.

⁶² İbn İshak, *Sîre*, 249.

sunda Ahzâb suresinin 52. ayetinin nazil olması;⁶³ Hz. Peygamber'in vefatından sonra hanımları içerisinde ilk olarak eli en uzun olanın vefat edeceği;⁶⁴ Safiyye (bint Huyey b. Ahtâb)'nin Hz. Peygamber'in hımustan önce aldığı safi hakkı olduğu;⁶⁵ Hz. Peygamber'in hanımlarının durumu.⁶⁶

Bedir savaşında esir alınan Ukbe b. Ebî Muayt'ın deminin heder edilmesi ve Hz. Peygamber'in Ukbe'nin Mekke döneminde kendisine yaptığı eziyeti anlatması;⁶⁷ Bedir savaşında ele geçirilen esirlerin fidyelerinin 4.000 (dirhem) veya bundan daha az olması, şayet kişi fidye ödeyemeyecek durumda ise ensar çocuklarına okuma-yazma öğretmesinin emredilmesi;⁶⁸ Bedir'den geçen bir adamın Ebu Cehil'in yerden çıkartılarak demir topuzla eziyet edilmesini görmesi ve bunu Hz. Peygamber'e bildirmesi;⁶⁹ Bedr kelimesinin, Bedr denilen bir kişinin ismi oluşu,⁷⁰

Hz. Peygamber'in Uhud günü müşriklere tuzak kurması,⁷¹

Ehl-i İfk'in isimleri ve Hz. Peygamber'in had cezası uygulaması,⁷²

Bey'atü'r-Rıdvân'da Hz. Peygamber'e ilk bi'at edenin Ebû Sinân el-Esedî olduğu;⁷³ hicretin Hudeybiye ile fetih arasında olduğu ve Hudeybiye'nin fetih oluşu,⁷⁴

Hz. Peygamber'in kızı Zeynep'in kocası Ebü'l-Âs b. er-Rebî'nin Müslüman oluşu⁷⁵ ve önceki nikâh üzere kızını geri vermesi,⁷⁶

Cafer b. Ebî Talib'in Hayber'in fethi günü Habeşistan'dan dönmesi haberi,⁷⁷

⁶³ İbn İshak, *Sîre*, 250.

⁶⁴ İbn İshak, *Sîre*, 241; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 69.

⁶⁵ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1: 445.

⁶⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 85.

⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 167; İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 121.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 260.

⁶⁹ Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, 2: 455.

⁷⁰ Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf*, 3: 48.

⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 271.

⁷² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 424-424.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2: 316; İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 206; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-eser*, 2: 166.

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 302.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1: 659.

⁷⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 27.

⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2: 359; Kelâî, Ebü'r-Rebî Süleymân b. Mûsâ b. Sâlim, *el-İktifa*

Hız. Peygamber'in umretü'l-kazâ esnasında Mekke'de üç gün kaldığı ve Meymûne ile Serîf bölgesinde bir araya gelişi,⁷⁸

Hız. Peygamber'in oğlu İbrahim'in on altı aylıkken ölümü,⁷⁹

Tebük seferi hazırlıkları esnasında Vâsile b. el-Eska'nın Hız. Peygamber'e elçi olarak gelmesi ve sonrasında sefere katılması,⁸⁰

Hız. Ali'nin berâatle ilgili hükümleri ilan etmek üzere hac mevsiminde Hız. Peygamber tarafından görevlendirilmesi ve bunları ilan etmesi,⁸¹

Hız. Peygamber Arafat'ta vakfe yaparken “*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim ve size nimetimi tamamladım; size din olarak İslam'a razı oldum.*” (el-Mâide 5/3) ayetinin nâzil oluşu,⁸²

Hız. Peygamber'in kızı Fâtıma'ya vefatından önce verdiği sır,⁸³

Hız. Peygamber'in Hız. Ali'nin hücrelerindeyken vefat etmesi;⁸⁴ Hız. Peygamber'in yıkanmadan önce evinin kenarından “*Gömleği çıkarmayın.*” şeklinde bir nidânın duyulması ve gömleği çıkarılmadan yıkanması;⁸⁵ cenazesini yıkayanların isimleri;⁸⁶ üç kat kaba kumaşla kefenlenmesi;⁸⁷ Hız. Peygamber için lahit usulü mezar kazılması;⁸⁸ Hız. Peygamber'i defnetmek için kabrine inenlerin isimleri,⁸⁹

Bir sefer esnasında suyun bereketlenmesi,⁹⁰

Adiyy b. Hâtim'in Müslüman oluşu,⁹¹ Cerîr b. Abdillâh'ın Müslüman oluşu ve Hız. Peygamber'in İslam'ın beş temel esas üzere kurulduğunu açıklaması,⁹²

bimâ tedemnehû min megâzî Resûlillâh ve's-selâseti'l-Hulefâ, thk. Muhammed Kemâlüddin İzzeddin Ali (b.y.: Âlemü'l-Kütüb, 1997), 1/2: 199.

⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 81-82.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 66-67.

⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 147-148.

⁸¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 491-492.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 344.

⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 373; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 224-225.

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 387.

⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 387.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 387-388; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 247.

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 391.

⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 398; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 253.

⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 399; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 255.

⁹⁰ İbn İshak, *Sîre*, 262.

⁹¹ İbn İshak, *Sîre*, 267.

⁹² İbn İshak, *Sîre*, 270-271.

Hız. Peygamber'e ümmetinden en fazla bir kişiye benzediği,⁹³ Dihye el-Kelbî'nin Cebrâîl'e, Urve b. Mesûd'un İsâ b. Meryem'e, Abduluzzâ'nın Deccâl'e benzediği,⁹⁴

Esmâ bint 'Umeys'in Hız. Peygamber'e hicretin fazileti hakkında soru sorması,⁹⁵

Hız. Ali'nin, Ebû Cehil'in kızı ile evlenmek için Hız. Peygamber'den izin istemesi,⁹⁶

Hız. Peygamber'in, Neml suresi nazil oluncaya kadar "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazmadığı;⁹⁷ cahiliye döneminde insanların "Bismikallâhümme" şeklinde yazmaları, Hız. Peygamber'in de başlangıçta bu şekilde yazmasına karşın, daha sonra besmeleyi "Bismillâhirrahmânirrahîm" şeklinde yazması,⁹⁸

İbn Ümmü Mektûm'un Hız. Âişe'nin evinde yemek yemesi,⁹⁹

Hız. Peygamber'in gazvelere çıktığında Medine'de yerine Abdullah İbn Ümmü Mektûm'u bırakması, Mus'ab b. Umeyr ile birlikte insanlara İslam'ı öğretmeleri,¹⁰⁰

Hız. Peygamber'in kadınlardan bey'at alış şekli,¹⁰¹

İbn Abbas'ın Hız. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü ifade etmesi,¹⁰²

Kevser'in nehir oluşu,¹⁰³

Namazların başlangıçta iki rekat olarak farz kılındığı, sonrasında artırıldığı,¹⁰⁴

Hız. Peygamber'in ganimetlerden köle, cariye veya at olarak safiy hakkını alışı,¹⁰⁵

⁹³ Burada kişi ismi verilmeksizin "nefer" kelimesi geçmektedir.

⁹⁴ İbn İshak, *Sîre*, 276.

⁹⁵ İbn İshak, *Sîre*, 204.

⁹⁶ İbn İshak, *Sîre*, 238.

⁹⁷ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 1: 408.

⁹⁸ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3: 80.

⁹⁹ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 1: 495.

¹⁰⁰ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 2: 161.

¹⁰¹ Süheylî, *er-Ravzü'l-ünnüf*, 2: 246; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3: 205-206.

¹⁰² İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnu'l-eser*, 1: 250.

¹⁰³ Süheylî, *er-Ravzü'l-ünnüf*, 2: 184.

¹⁰⁴ Süheylî, *er-Ravzü'l-ünnüf*, 1: 424; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnu'l-eser*, 1: 252, 253.

¹⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1: 424; 2: 167.

Cibrîl'in Hz. Âişe'ye selam söylemesi ve Hz. Âişe'nin ona mukabelesi,¹⁰⁶

Selmân'ın Hz. Peygamber'in mevâlilerinden olup olmadığı meselesi,¹⁰⁷

Hız. Peygamber için Bilâl, Ebû Mahzûre ve İbn Ümmü Mektûm'un ezân okuduğu,¹⁰⁸

Hız. İsa'nın gönderdiği elçilerinin ilgili kavimlerin dillerini konuşmaları,¹⁰⁹

İlk muhacirlerin (el-muhâcirûn el-evvelûn) Rıdvân Biatı'nda bulunanlar olduğu,¹¹⁰ şeklindeki haberlerdir.

4. Siyer Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

4.1. Rivâyetlerin Sened Tenkîdi

Şa'bî'nin siyer kaynaklarındaki rivâyetleri sened bakımından değerlendirdiğimizde, aralarında muttasıl isnadla gelen rivâyetler bulunmakla birlikte, bunların büyük çoğunluğunun râvi sahabinin ismi atlanılarak mürsel olarak nakledildiği görölmektedir. Bu durumda Hız. Peygamber'in hayatı veya yaşıadığı dönem ile ilgili bir olayı Şa'bî bizzat görmüş gibi anlatmış olmaktadır. Gerçekte, Şa'bî'nin zaman farklılığı sebebi ile bizzat müşahedesinin mümkün olmadığı olayları, ismini zikretmeksizin o olaya tanıklık etmiş bir sahabîden rivâyet etmektedir. Örneğin, "(Haddese)nâ Yûnus an Ebî Seleme el-Hemdânî mevlâ eş-Şa'bî an eş-Şa'bî kâle merida Zeyd bin Hârise..."¹¹¹; "Ahberanâ Vekî* b. el-Cerrâh an İsmâîl b. Ebî Hâlid an eş-Şa'bî kâle kâle Resûlullah inne..."¹¹² "Haddesenâ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe ve Yûsuf b. Musâ el-Katân kâlâ senâ Cerîr b. Abdilhamîd an Muđîre an eş-Şa'bî kâle a'tûhum ma erâdû..."¹¹³

Bu durum esasen Şa'bî'nin yaşıadığı ilk yüzyılın ilim geleneğin-

¹⁰⁶Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 42.

¹⁰⁷Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 130.

¹⁰⁸Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 185.

¹⁰⁹İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 127-128.

¹¹⁰Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: Darü'l- Ma'ârif, 1981), 572.

¹¹¹İbn İshâk, *Sîre*, 244.

¹¹²İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 66-67.

¹¹³Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 200.

den kaynaklanmaktadır. İslam'ın bu ilk yüz yılında sadece Şa'bî'nin değil kendi gibi meşhur pek çok tâbiün âliminin doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyette buldukları görülmektedir. Nitekim Hâkim en-Nîsâbûrî (öl. 405/1014) tâbiûndan mürselleriyle meşhur kişileri zikretmektedir. Bunlar Medine ehlinde Sa'îd b. Müseyyeb, Mekke ehlinde Atâ b. Ebî Rebâh (öl. 114/732), Şam ehlinde Mekhûl, Basra ehlinde Hasan b. Ebi'l-Hasan (el-Basrî), Kûfe ehlinde İbrahim b. Yezid en-Nehâî (öl. 96/714)'dir.¹¹⁴

Tartışmalı bir konu olmasına rağmen¹¹⁵ genelde İslamî ilimlerde özelde ise hadiste isnad kullanımı özellikle sahabenin son, tâbiünün ilk dönemlerinde kullanılmaya başlanmış ve tâbiün döneminde artık rivâyetlerde aranmaya başlanmıştır.¹¹⁶ İsnad metodunun âsâr ilminde genel kabul olarak kullanımından önceki bir dönemde doğrudan Hz. Peygamber veya olayı görenlerin atlanarak isimlerinin zikredilmeksizin rivâyet edilmesini mürsel olarak değerlendirmek gerçekte anakronizme düşme anlamına da gelmektedir. Henüz isnad sisteminin yaygınlaşmadığı muhtemelen “mürsel” kavramının kullanılmadığı bir dönemde bu tarz rivâyetlerin sonraki bir yüzyıla ait bir kavramla nitelendirilmesi ilmî açıdan çok da doğru olmamaktadır. Dolayısıyla Şa'bî döneminin ilim geleneği çerçevesinde sahip olduğu âsâr bilgilerini doğrudan Hz. Peygamber'den veya kendi müşahedesini gibi anlatmakta beis görmemiştir. Nitekim yukarıda değinildiği üzere sîka olarak kabul edilen Şa'bî'nin rivâyet ettiği hadislerle amel edilmiş, fıkihta delil olarak kullanılmıştır.¹¹⁷ Üstelik onun mürsel olarak gelen rivâyetleri de sahih olarak kabul edilmiştir.¹¹⁸

Sonuç olarak Şa'bî'nin kaynaklara “mürsel” olarak geçen rivâyetlerinin isnad bakımından tenkit edilmesinin doğru olmayacağı-

¹¹⁴Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü 'ulûmî'l-(Usûlî'l-hadis, thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003), 168; Talat Koçyiğit, Hadis Istılahları (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985), 295-296.*

¹¹⁵İsnad konusundaki tartışmalar için bkz: Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 170-174; Raşit Küçük, “İsnad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 155.

¹¹⁶Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 173.

¹¹⁷Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 264.

¹¹⁸Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 35; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, 2: 265.

nı düşünüyoruz. Dolayısıyla Şa'bî'ye göre daha muahhar bir dönemde İslamî kitâbiyatta ilim naklinin zorunlu bir rüknü kabul edilen isnad sisteminin Şa'bî'nin rivâyetlerinde munkatı olarak ortaya çıkmasının en azından siyer rivâyetlerinin değerini düşürmeyeceğini ifade etmek istiyoruz. Şa'bî'nin siyer kaynaklarındaki rivâyetlerinin sadece isnad bakımından değil de diğer kaynaklardaki bilgilerle teyit edilmesi, tarihsel olayların akışına, bütünlüğüne ve dönemin sosyo-kültürel şartlarının gerçeklik zemininde uygunluğuna bakılması yönünden incelenmesinin daha doğru olacağını düşünüyoruz. Bu açıdan isnaddan ziyade metnin içerdiği anlamsal çerçeve siyer konularında daha önemli olmaktadır.

4.2. Rivâyetlerin Muhteva Bakımından Değerlendirilmesi

Siyer rivâyetlerinin özellikle hadis rivâyetlerinden ayrıldığı en önemli farklılıklardan birisi her hangi bir bilginin kendi olay örgüsü içerisinde ele alınabilmesidir. Siyer âlimleri kendilerine farklı parçalar halinde ulaşan siyer metinlerini kompoze etmek ve bir bütün halinde olayı anlatabilmek amacıyla sık sık isnadları birleştirerek anlatmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede okuyucu hadiseyi başından sonuna kadar olayların akışını ve gelişim süreçlerini kronolojik sıraya uygun şekilde takip ederek öğrenebilmektedir. Siyer konularının anlatımında farklı parçaları kompoze ederek konu bütünlüğünü sağlama ve gereksiz tekrarlardan kaçınma gibi maslahatlara binaen çoğu bağımsız müstakil cümle parçaları halinde kendilerine ulaşan rivâyetleri siyer âlimleri senedleri birleştirerek (telfik) ortak bir metin oluşturmaya çalışmışlardır. Bu durum siyer rivâyetlerinin diğer metinlerden özellikle de hadisten usûl açısından ayrıştığı en önemli noktalardan biridir.¹¹⁹

Şa'bî'nin Hz. Peygamber ve dönemini tarihsel açıdan ele alan siyer muhtevalı kabul edebileceğimiz rivâyetlerinin, siyere müteallik konularının tamamını kapsamadığı bilakis birbirinden bağımsız ve parçalı bir

¹¹⁹Siyer âlimlerin senedde yaptıkları telfik örneği: “Uhud Savaşı bana (İbn İshak) Muhammed b. Müslim ez-Zühri, Muhammed b. Yahya b. Hibbân, Asım b. Ömer b. Katâde, Husayn b. Abdurrahman b. Amr b. Sa'd b. Muaz ve diğer âlimlerimizin anlattıklarına göre ki her biri Uhud'un bir kısmını anlattı, anlattıklarını bir araya getirdim, hepsinin veya bazılarının dediklerinden şunları kaydettim...”; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2:60; benzer örnekler için bkz: Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitâbü'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: el-A'lamî, 1989), 1:199; 2:441; 2:571-572.

şekilde bazı konularını içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla Şa'bî'nin siyer rivâyetleri, siyerin omurgasını teşkil edecek temel konularını muhtevi bir bütünlük arz etmemektedir. Rivâyetlerin hepsi bir araya getirildiğinde siyerin tamamını kapsamamaktadır. İlgili rivâyetler parçalar halindedir. Kendisinin bu konuda sunmuş olduğu rivâyetler belli bir olayın bütünü-nü anlatmaktan ziyade daha çok birkaç cümle halinde hadise hakkında bilgiler veren parçasal düzeyde rivâyetlerdir. Örneğin Mekke döneminde Müslümanların çekmiş olduğu işkencelerden bahsetmeksizin sadece işkenceler karşısında müşriklere istediklerinin verilebileceğini, siyerin ana konularından biri olan Bedir savaşının oluşum ve gelişimi hakkında herhangi bir rivâyeti bulunmazken sadece Ukbe b. Ebî Muayt'ın idamı ve esirlere yapılan muamele hakkında bilgi yer almaktadır. Uhud savaşı hakkında ise sadece tek cümlelik bir rivâyeti bulunmaktadır. Dolayısıyla Şa'bî'nin siyere konu olabilecek rivâyetleri birbirinden farklı konularda daha çok hadis formatında tek cümlelik ve olayların bütünlüğünü ifade-den uzak bir şekilde geldiği anlaşılmaktadır.

Bu anlamda Şa'bî'nin siyer rivâyetleri muhteva bakımından birkaç kısımda değerlendirilebilir.

4.2.1. Tafsilî Açıklamalar

Hadiselerin ayrıntılı açıklamaları hakkında bilgi veren rivâyetlerdir. Klasik siyer kaynaklarındaki Şa'bî'nin rivâyetlerinin asıl konu hakkında malumat vermediği görülmektedir. Bunun yerine muhteva ve kapsam açısından ana konuyu detaylandıran bilgileri içermektedir. Bu noktadan mezkûr rivâyetler ana konunun sınırları içerisinde kalarak ikincil derecede rivâyetleri sunmaktadır. Örneğin, İfk olayına hadise bütünlüğü içinde yer vermeksizin sadece iftira olayına karışanların isimlerini vermekte; Bey'atü'r-Rıdvân olayını anlatmaksızın sadece ilgili hadisede Hz. Peygamber'e ilk biat edenin Ebû Sinân el-Esedî olduğu; Tebük seferi hazırlıkları esnasında Vâsile b. el-Eska'ın Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmesi ve sonrasında sefere katılması gibi konulardır.

4.2.2. Ahkâma Müteallik Konular

Şa'bî'nin rivâyetlerinin genel özellikleri içerisinde özellikle hukuk

konularının öne çıktığı görülmektedir. İlmi kişiliği konusunda açıklanmaya çalışıldığı gibi Şa'bî kendi döneminde hadis rivâyetlerinin yanı sıra kazâî konularda da ilmiyle temayüz etmiştir. Siyer kaynaklarındaki Hz. Peygamber'in ibadet ve çeşitli hukuki konulardaki ifade ve uygulamalarını Şa'bî rivâyet etmiştir. Örneğin, Meymûne ile ihramdayken evlendiği, Hz. Peygamber'in kızı Zeynep'in kocası Ebü'l-Âs b. er-Rebî'nin Müslüman olduktan sonra önceki nikah üzere kızını geri vermesi, namazların başlangıçta iki rekat olarak farz kılındığı, sonrasında artırıldığı, Ehl-i İfk'e Hz. Peygamber'in had cezası uygulaması gibi meselelerdeki rivâyetler doğrudan ahkama müteallik konular sınıfındadır.

4.2.3. Şâz ve Nâdir Rivâyetler

Şa'bî'nin siyer kaynaklarında yer alan rivâyetlerinin bir diğer özelliği de siyerin muhtevasında genel kabul görmüş, meşhur haberlere aykırı şekilde gelen şâz rivâyetlerin olmasıdır. Örneğin Hz. Peygamber'e risâletin ilk üç yılında Cebrâîl yerine İsrâfil'in geldiği haberi bu konudaki genel kanaate aykırıdır. Nitekim İbn Sa'd bu olayı hocası Vakıdî'ye sorduğunda, *"Beldemizde İsrâfil'in Hz. Peygamber'e yaklaştırıldığını bilen yoktur. Ulema ve ehli siyer vahyin indirilmesinden ruhumun kabzedilişine kadar Hz. Peygamber'e Cebrâîl'den başkası yaklaştırılmadı derler."* açıklamasında bulunmuştur.¹²⁰ Konu hakkında bir diğer rivâyette ise Vâkıdî bu haberi Muhammed b. Salih b. Dînâr'a sorduğunda, *"Vallahi Ey kardeşimin oğlu! Abdullah b. Ebî Bekr b. Hazm ve Âsım b. Ömer b. Katâde'yi mescitte işittim. Iraklı bir kişi bunu o ikisine anlatıyordu. Her ikisi de bunu inkâr ettiler ve 'Biz Cebrâîl'den başkasının Hz. Peygamber'e yaklaştırıldığını işitmedik ve bilmiyoruz. Peygamber oluşundan vefatına kadar vahyi o getirdi.' demişlerdir."*¹²¹

Ayrıca Hz. Peygamber'in vefat ettiğinde başının Hz. Ali'nin hücresinde olduğu rivâyeti de genel kanaate aykırı bir bilgidir.

Üçüncü olarak, siyer konularındaki genel kanaate muhalif olmasa da sadece Şa'bî'nin rivâyetlerinde geçen, başka kaynaklarda zikredilme-

¹²⁰İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 91.

¹²¹Taberî, *Târih*, 2: 387.

yen müstakil bilgileri muhtevi nadirat türü rivâyetler bulunmaktadır. Bu kısma giren rivâyetler sadece Şa'bî kanalıyla gelen haberlerde yer aldığından ve diğer râvîlerin rivâyetlerinde pek kullanılmadığından dolayı nadir haberler olarak değerlendirilebilir. Örneğin, Hz. Ali'nin Ebû Cehil'in kızı ile evlenmek için Hz. Peygamber'den izin istemesi, Hz. İsa'nın gönderdiği elçilerinin ilgili kavimlerin dillerini konuşmaları, Mescidi ilk inşa edenin Ammâr b. Yâsir olduğu gibi konulardır.

4.2.4. Delâilü'n-Nübüvve Rivâyetleri

Şa'bî'ye isnad edilen haberlerin bir kısmı tebşîrât olarak sınıflandırabileceğimiz delâilü'n-nübüvve ve mucize türü haberlerdir. Geçmişte ve günümüzde siyer konuları arasında en tartışmalı haberler arasında yer alan bu tarz rivâyetler çok fazla olmasa da Şa'bî'ye de isnad edilmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Âdem'in yaratılış esnasındaki nübüvvetinin başlangıcı, bir sefer esnasında suyun bereketlenmesi, İslam öncesi putlara tapmaktan uzaklaşan Zeyd b. Amr'ın Hz. İbrahim'in gerçek dinini aramak için yola çıktığında karşılaştığı rahibin nasihatleri gibi konular başlıca örneklerdir. Delâilü'n-nübüvve ve mucize türü haberlerin Şa'bî'ye olan mevsukiyetini doğru olarak kabul ettiğimiz takdirde hicrî ilk yüzyılda en azından bu tarz rivâyetlerin nakledildiğini tespit edebiliriz.

4.2.5. Esbâb-ı Nüzûl Rivâyetleri

Şa'bî'nin siyer kaynaklarında yer alan haberlerinin bir kısmı çeşitli ayetlerin nüzul sebepleri ve anlamları hakkındadır. Örneğin, Kalem sûresi on üçüncü ayetin el-Ahnes b. Şerîk hakkında inmesi, Mâide sûresinin beşinci ayetinin hac esnasında Arafat'tayken nazil olması, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili Ahzâb sûresinin ilgili ayetlerinin nüzûlü gibi rivâyetler bunlardandır. Bu konu bazı açılardan değerlendirilebilir.

İlk olarak, meseleye bu açıdan bakıldığında Şa'bî'nin Kur'an ayetlerinin bir tefsiri sadedinde siyer rivâyetlerine yer vermesi onun zihninde siyer-tefsir ilişkisinin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Nitekim İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren konuları itibarıyla siyer ve tefsir arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in

hayatını ve savaşlarını tarihsel bütünlük içerisinde konu edinen İbn İshak, Vâkıdî ve İbn Hişâm gibi klasik siyer kaynaklarının muhteva-sında çok sayıda ayetlere yer verdikleri görülmektedir. Siyer konula-rının tarihi seyri içerisinde olaylara yer verilirken nazil olan ilgili ayet ve yorumlarının metin aralarında veya konu sonlarında yer aldığı gö-rülmektedir. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde oldukça geniş bir hacme sahip ayet ve yorumlar özelinde konu ele alındığında, siyer-tefsir ilişkisini üç başlık altında toplandığı görülmektedir: a) Ayetlerin iniş sebepleri-ne yer veren esbâb-ı nüzul ile ilgili rivâyetler; b) Kur'an'da anlaşılması müşkil bazı kelimelerin açıklanmasına dair garibü'l-Kur'an hakkında-ki rivâyetler; c) Ayetlerin konu ile bağlantı noktasında doğrudan yo-yumlanarak açıklanmasıdır.¹²² Şa'bî sonrası dönemde tespit ettiğimiz bu özelliklerin kendi döneminde de ele alındığı görülmektedir.

İkinci olarak, bizler Şa'bî'nin siyer muhtevalı rivâyetlerini kendisi-nin bu alanda telif ettiği müstakil bir eserinden okumadığımızı, bilakis kendisinden sonra gelen siyer âlimlerinin çeşitli dönemlerde kaleme al-dıkları eserlerden yararlandığımızı göz önünde bulundurmamız gerek-mektedir. Bu durumda Şa'bî'nin bazı ayetlerin ahkama müteallik tefsiri sadedinde yer verdiği Hz. Peygamber dönemine ait çeşitli rivâyetler aynı zamanda siyerin konusu haline de gelebilmiştir. Siyer ilminin ge-nişlemesi anlamında siyer âlimleri tefsir sadedinde gelen rivâyetleri yu-karıda zikredilen bağlamda siyer rivâyetleri arasına almışlardır. Kanaa-timize göre Şa'bî bu anlamdaki rivâyetlerini siyer bağlamında değil de tefsir sadedinde değerlendirmiştir.

5. Şa'bî ve Siyer Âlimleri

Şa'bî'nin siyer ilmindeki yerini ve önemini tespit edebilmek için muasır ve selefî siyer ulemasının yaklaşımını belirlemek, rivâyetlerinin kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek temel çıkış noktası olmalıdır. Klasik siyer kaynaklarını incelediğimizde Urve b. Zübeyr (öl. 94/713), İbn Şihâb ez-Zühri (öl. 124/742), Musâ b. Ukbe (öl. 141/758), Mu-hammed b. İshak (öl. 151/768), Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770) gibi si-

¹²²Mustafa Özel, "Bir Tefsir Kaynağı Olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîresi*", *Dokuz Eylül Üni-versitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2001): 206.

yer alanında eser sahibi kabul edilen âlimlerin kitaplarında Şa'bî 'ye ait rivâyetlerin yer almadığını görmekteyiz. Bu durum siyerle hassaten meşgul olan âlimlerin Şa'bî'yi bir siyer âlimi olarak görmedikleri şeklinde yorumlanmaya müsaittir. Özellikle kendisinden yaklaşık yarım asır sonra gelen İbn İshak (öl. 151/768) tarafından –elimizdeki nüshaya göre– kullanılmamış olması oldukça dikkate değerdir. Bununla beraber İbn İshak'ın eserinde senedinde Şa'bî'nin yer aldığı on beş rivâyet yer almaktadır. Ancak Şa'bî'ye ait olan bu rivâyetler senetleri incelendiğinde İbn İshak'a ait olmadığı anlaşılmaktadır. İbn İshak'ın eserinde kendisine ait olmayan Şa'bî'nin rivâyetleri biri hariç geriye kalanlar onun önemli râvîlerinden Yûnus b. Bükeyr'e (öl. 199/814) ait olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İbn İshak'ın *Sîre*'sindeki Şa'bî isnadlı haberler Yûnus b. Bükeyr tarafından İbn İshak sonrası eserin içine dahil edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum İbn İshak'ın eserinin üzerinde râvî tasarrufunun bulunduğunu göstermesi açısından önemli bir durumdur.

Siyer ilminin gelişim aşamalarını göz önüne aldığımızda¹²³ İbn İshak'la birlikte siyerin genel konularının belirlendiği görülmektedir. İbn İshak sonrası ise siyer ilmi genişlemesine devam etmiş fakat ana konular genel hatlarıyla İbn İshak'ın rivâyetleriyle çerçevenmiştir. İbn İshak'tan sonra gelen siyer âlimleri konuların şerhi ve detaylandırılması, yanlışların tasahihi, müphem kelimelerin izahı, hocalarının ulaşamadığı rivâyetlerin eklemesi gibi konularla siyer ilminin gelişimine yardımcı olmuşlardır. Meseleyi bu çerçevede değerlendirecek olursak, Yûnus b. Bükeyr'in İbn İshak'ın yer vermediği Şa'bî'nin rivâyetlerine dönemin ilmî algısı bağlamında hocasının eserine dâhil ettiğini söyleyebiliriz.

İbn İshak'ın kendisinin Şa'bî'nin rivâyetlerine yer vermemesinin sebepleri arasında Medine ile Kûfe arasındaki coğrafi uzaklık ile Şa'bî'nin büyük ölçüde hadis ve fıkıh alanında meşhur bir âlim olması olsa gerektir. İbn İshak'ın meşhur râvîlerinden Yûnus b. Bükeyr ise Kûfe'de yaşadığından¹²⁴ hocası İbn İshak'tan farklı olarak muhtemelen Şa'bî'nin rivâyetlerine ulaşabilmiş ve hocasının eserine isnad zinciri sayesinde dahil edebilmiştir. Dolayısıyla Şa'bî'nin siyer muhtevalı rivâyetleri

¹²³Bu konuda yapılan çalışma için bk. Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006).

¹²⁴İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6: 550.

kendisinden yaklaşık bir asır sonra siyer kitâbiyâtına girmeye başladığı görülmektedir. Bu durum siyerin ana konularının genel hatlarıyla belirlenmesinden sonraki dönemde ortaya çıkan genişleme türü eserlerde meydana gelmesi dikkate değerdir.

6. Şa'bî'ye Atfedilen *el-Megâzî* Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Daha önce de geçtiği üzere Sezgin konumuzla ilgili Şa'bî'nin *el-Megâzî* adlı bir eserin olduğunu belirtmişti. Sezgin bu eserin kaynağını Hatîb el-Bağdâdî'ye atfediyorsa da ilgili eserde bu konuda açık bir bilgi tespit edemediğimizi burada belirtmek isteriz. İlgili rivâyetlerde gösterilmeye çalışıldığı gibi sadece Abdülmelik b. Umeyr'den gelen bir rivâyette Abdullah b. Ömer'in Şa'bî'nin yanına geldiğini, bu esnada onun megâzî okuduğunu ve sanki olayları kendileriyle birlikte görmüş gibi anlattığını belirten bir haber bulunmaktadır.¹²⁵ Ancak, aynı yerde Şa'bî'nin megâzî bilgisi hakkında Abdullah b. Ömer'le ilgili gelen diğer bir haberde megâzî okuduğu yerine megâzî anlattığı nakledilmektedir. Bu durum daha önce de değinildiği üzere çok sayıdaki farklı kaynaklarda da nakledilmektedir. Dolayısıyla Sezgin'in mevcut rivâyetteki okuma fiilinden hareketle Şa'bî'nin bir megâzî kitabına sahip olduğu sonucuna ulaştığı anlaşılmaktadır. Bizim kanaatimize göre ise bu durum aşağıda değineceğimiz gerekçelerden dolayı doğru olarak kabul edilmesi mümkün görülmemektedir.

İlk olarak, Şa'bî'nin megâzî rivâyet ettiği dair bilgi iki farklı tarihten gelmektedir ve her ikisinin de İbn Ömer'den sonraki râvî sayısı altıdır ve tamamen farklıdır. Megâzî anlattığına dair haber İbn Ömer'in mevlası Nâfî'den gelirken, okuduğuna dair rivâyet ise Abdülmelik b. Umeyr'den gelmektedir. Şa'bî, İbn Ömer'le Medine'de muhtemelen Muhtâr'dan kaçtığı dönem mülaki olmuş ve yaklaşık sekiz veya on ay kadar Medine'de ikamet etmiştir.¹²⁶ Abdülmelik b. Umeyr ise Kûfelidir¹²⁷ ve olayın doğrudan şahidi olması ihtimali oldukça düşüktür. Muhtemelen ilgili olayı ismini vermediği bir râvîden nakletmiştir. Bu durumda

¹²⁵Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medineti's-Selâm*, 14: 146.

¹²⁶İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6: 480.

¹²⁷İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6: 516.

Nâfi'den gelen, Şa'bî'nin megâzî anlattığına dair rivâyet öne çıkmaktadır.

İkinci olarak, Şa'bî'nin megâzî meclisini Medine'de gerçekleştirdiği konusudur. Yaşamının büyük çoğunluğunu Kûfe'de geçiren Şa'bî'nin sadece Medine'deyken megâzî konularını anlattığı bilgisi oldukça ilginçtir. Megâzî alanında İbn Ömer'in takdirini kazanmış olan Şa'bî'nin Kûfe'de benzeri ilim meclisleri düzenlediğine dair bir bilginin bulunmaması oldukça düşündürücüdür. Bu çerçeveden bakıldığında Şa'bî'nin Medine'de müstakil olarak siyer rivâyetinde bulunduğu bilgisi bile tartışmalı bir hale gelmektedir.

Üçüncü olarak, Şa'bî sahip olduğu ilmi hiç bir şekilde yazıya geçirmediğini ifade etmekte, hatta bu konuda ciddi anlamda bazı bilgileri de unuttuğunu açıklamaktadır.¹²⁸ Bu durumda Şa'bî'nin megâzî konularını kendine ait yazılı bir kitaptan meclisinde bulunanlara okuduğu şeklindeki bilgi oldukça şüpheli görünmektedir. Ayrıca bir kimse hafızasından da konuyu ezbere okuyabilir ve bu durum onun kitaptan okuduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla cümlede okuma fiilinin kullanılması zorunlu olarak siyer konularını Şa'bî'nin kitaptan okuduğu anlamında alınmamalıdır. Şa'bî'nin Medine'deki siyer anlatımını ifade eden ve iki farklı isnadla gelen haberin metni üzerindeki farklılıklar, haberin lafzen değil de manen rivâyet edildiğini ve metin üzerinde açık bir şekilde râvî tasarrufunun mevcudiyetini göstermektedir. Bu konuda Şa'bî'ye siyer kitabı isnadı için daha başka destekleyici bilgilere ihtiyaç duyulduğunu düşünüyoruz. Nitekim İbnü'n-Nedîm'in (öl. 385/995[?]) *el-Fihrist*, Kâtip Çelebi'nin (öl. 1067/1657) *Keşfü'z-zünûn*, Babanzâde İsmail Paşa'nın (öl. 1920) *Hediyetü'l-ârifîn*, Zirikli'nin (öl. 1976) *el-A'lâm*, Kehhâle'nin (öl. 1987) *Mu'cemü musannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye fi't-târîh ve't-terâcim ve'l-coğrâfiyye ve'r-rahâlât* gibi klasik ve modern dönem bibliyografi eserlerinde de Şa'bî'ye ait *el-Megâzî* adlı bir kitabın mevcudiyetine rastlayamadığımızı belirtmek isteriz. Bu durumda Şa'bî'ye isnad edilen diğer eserlerin de Şa'bî'den sonra görüşleri-

¹²⁸Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medineti's-Selâm*, 14: 145; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 34; Zehebî *A'lâmi'n-nübelâ*, 4: 297.

nin talebeleri tarafından yazıya geçirilerek ona isnad edilmesi şeklinde açıklanabilir.

Dördüncü olarak, ilgili konu anlam bütünlüğü çerçevesinde Şa'bî'nin günümüze ulaşan siyer konularını muhtevi rivâyetleri nicelik ve nitelik bakımından göz önünde tutarak bir değerlendirilmenin yapılması gerekmektedir. Klasik siyer kaynaklarındaki Şa'bî'ye isnad edilen rivâyetler genel olarak siyer konularını bütüncül anlamda ifadede yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Kısacası, Şa'bî'nin rivâyetlerinde siyer konularının tamamını kapsayan bir bütünlük olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Habeş hicreti, boykot, Bedir Savaşı, Umretü'l-Kazâ gibi siyerin herhangi bir meselesine ilişkin bir konu da kendi bütünlüğü içinde anlatılmamaktadır. Sadece siyer konularını daha mufassal hale getiren, bazen de şâz ve nadirat türü rivâyetler olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Âmir eş-Şa'bî H. I. asrın hadis ve fıkıh alanlarında önemli isimlerinden biridir. Ömrünün büyük bir kısmını Kûfe'de geçirmiştir. Emevîler dönemi önemli isyanlardan biri olan İbnü'l-Eş'as isyanına Kûfeli kurrâ ile birlikte açıkça katılmış olmasına rağmen sonrasında Haccâc tarafından affedilmiştir. Abdullah b. Zübeyr ve Emevîler dönemlerinde ilmî faaliyetlerinin yanı sıra kâtiplik, kadılık, elçilik, müeddiblik gibi resmî hizmetlerde de bulunmuştur. Kendi ifadesiyle beş yüz kadar sahabîye mülaki olan Şa'bî, özellikle hadis alanındaki geniş hafızası ve meselelere vukûfiyeti sayesinde zamanı ve daha sonraki devirlerde yetkin ulema arasında zikredilmektedir. Mürsel rivâyetlerine rağmen ilmî kişiliğinden dolayı halef muhaddisler tarafından rivâyetleri sika olarak kabul edilmiştir.

Hadis ve fıkıh sahalarındaki yetkinliği ile tanınan Şa'bî'nin siyer kaynaklarında, farklı konu başlıkları altında, muhtelif rivâyetleri yer almaktadır. Merhum Fuat Sezgin, Şa'bî'nin bir megâzî kitabının bulunduğunu belirtmekte, çeşitli rivâyetlerde Medine'de Abdullah b. Ömer'in şahit olduğu bir mecliste Şa'bî'nin megâzî anlattığını ifade etmektedir. Şayet Şa'bî'nin megâzî bilgisi hakkında kaynaklarda yer alan teorik ifadeler eğer gerçekse, bu durumda kendisinin en azından siyerin ana konuları-

na temas eden kaynaklarda dağınık bir şekilde de olsa rivâyetlerinin yer alması gerektiğini düşünüyoruz. Ancak Şa'bî'nin geniş megâzî bilgisine işaret eden kaynaklardaki bilgilere rağmen kendisinin ismi ilk dönem siyer müellifleri arasında yer almamaktadır.

Araştırmamız neticesinde ulaştığımız sonuçlar şunlardır;

İlk olarak, siyer kaynaklarında yapılan genel tarama neticesinde Şa'bî'ye isnad edilen –tekrarlar dışında– konu bakımından müstakil anlamda yaklaşık olarak yetmiş kadar farklı rivâyeti tespit edilmiştir. Biçimsel açıdan Şa'bî'nin rivâyetleri –birkaçı hariç– siyer kaynaklarında daha çok kısa ve tek cümleler halinde hadis formunda yer aldığı görülmüştür. Muhteva bakımından ise Hz. Peygamber'in hicreti, Bedir Savaşı, Tebük Gazvesi gibi siyerin her hangi bir konusu bütünleştirilmiş bir halde ele alınmadığı, daha çok Şa'bî isnadlı rivâyetlerinin içerik bakımından ana temanın konu bütünlüğünü destekleyici, açıklayıcı ve detaylandırıcı olduğu anlaşılmıştır. Bazen de genel kabul gören rivâyetlerden farklı olarak şâz ve nadirât türü haber şeklinde geldiği de anlaşılmıştır. Siyer âlimleri ise olayların konu bütünlüğünü esas alarak elde ettikleri rivâyetleri genelde sened ve metin bakımından telif etmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Şa'bî'nin rivâyetlerinin, kaynaklarda siyerin müstakil bir konusu olarak değil, fakat bir âsâr bilgisi olarak daha çok ana konuların içinde onları destekleyici olarak yer aldığı görülmektedir. Şa'bî'nin –elimizdeki bilgiler ışığında, onun mevcut rivâyetleri bütüncül olarak ele alındığında siyerin ana konuları hakkında bilgi verme bakımından yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Şu halde onun, diğer siyer âlimleri gibi, sadece siyere müteallik rivâyetleri derlemediğine işaret etmekte, ayrıca genel anlamda, Medine'deki meclislerinde anlattığı zengin siyer bilgisine işaret eden tabakât eserlerinde mevcut rivâyeti de şüpheli hale getirmektedir.

İkinci olarak, İbn Şihâb ez-Zührî, Mûsâ b. Ukbe ve İbn İshâk gibi ilk dönem siyer-megâzî âlimlerinin eserlerinde Şa'bî'nin rivâyetlerine yer verilmediği görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Şa'bî'nin mezkur rivâyetleri en erken siyer-megâzî kaynaklarının genişleme dönemine denk gelen H. II. asrın sonlarına doğru Yûnûs b. Bükeyr nüshasındaki İbn İshâk'ın *Sîre*'sinde ortaya çıkmaktadır. Siyer ilminin telif ve tasnif dönemlerinde Şa'bî'nin rivâyetlerine yer verilmemesi kendi dönemi ve sonrasında Şa'bî'nin siyer âlimi olarak görülmediğine işaret etmektedir. Ayrıca

genişleme döneminde siyer kaynaklarında Şa'bî isnadlı rivâyetlerin ortaya çıkması, hocalarının farklı kaynaklarda yer alan ve ulaşamadığı bilgilere talebelerinin ulaşması ve ilgili eserlere derç ettikleri şeklinde anlaşılabilir.

Üçüncü olarak, yukarıdaki paragraflarda açıklanmaya çalışıldığı gibi Şa'bî'nin siyer konulu rivâyetlerinin konu bütünlüğünden yoksun oluşu, kendisinin ilmi hiçbir zaman yazıya geçirmediği konusundaki açık ifadeleri ve ilmi yazma karşısında dönemin ulemasının genel olumsuz tavrı göz önünde bulundurulduğunda merhum Sezgin tarafından Şa'bî'ye isnad edilen *el-Meğâzî* adlı bir eserin mevcut olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Merhum Sezgin her ne kadar bu bilgiyi Hâtib el-Bağdâdî'ye nispet ediyorsa da ilgili yerde mevcut rivâyeti bulamadığımızı da burada belirtmek isteriz. Bununla beraber, Sezgin'in bu bilgiyi doğrudan bir rivâyet olarak değil de Abdullah b. Ömer'e nispet edilen mezkur rivâyetten dolaylı olarak çıkarımda bulunduğunu farz ediyoruz. Ayrıca merhum Sezgin öncesi bibliyografya eserlerinde Şa'bî'nin *Megâzî* adlı bir eserine değinilmemesi bu konudaki tezimizi destekler mahiyettedir. Bununla beraber bu konu hakkındaki tüm bu değerlendirmelerimizin Şa'bî'den günümüze aktarılan rivâyetler çerçevesinde olduğunu önemine binaen burada ifade etmek gerekir. Dolayısıyla Şa'bî'nin siyer-megâzî konulu rivâyetleri zaman içerisinde kaynaklarda yer almadığından dolayı kaybolmuş olma ihtimalini de her daim göz önünde bulundurmalıyız.

Şa'bî hadis ve fıkıh alanında yetkin, tâbiîn'in büyüklerinden olmasına karşın siyer alanında yeterli derecede rivâyet nakledilmemesi, kaynaklarda yer verilen siyer rivâyetlerinin konu bütünlüğünden yoksun olması ve merhum Sezgin'e kadar gerek klasik, gerekse modern dönemlerde kaleme alınan bibliyografi kitaplarında, kendisine *el-Megâzî* adlı bir eserin nispet edilmemiş olması gibi nedenlerden dolayı Şa'bî'nin siyer âlimleri arasında sayılamayacağı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Babanzâde İsmail Paşa el-Bağdâdî. *Hediyyetü'l-ârifin esmâ'ül-müellifin ve âsarü'l-musannifin*. 3 Cilt. B.y.: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, ts.
- Belâzürî, Ebül-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-eshraf*. Thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1996.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *et-Târîhu's-sağîr*. Nşr. Mahmud İbrahim Zâyed. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *Ma'rifetü 'ulûmî'l-(usûlî'l-) hadis*. Thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed. *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*. Thk. Ahmed Tu'ame Halebî. 3 Cilt. Beyrut: Darül-Ma'rife, 2012.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târîhu Medineti's-Selâm*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbî'l-İslâmî, 2001.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *ed-Dürer fi ihtisâri'l-megâzî ve's-siyer*. Thk. Şevki Dayf. Kahire: Dârü't-Tahrîr, 1966.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin. *Târîhu Medîneti Dımaşk*. Thk. Mühîbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Nşr: İbrahim ez-Zeybek-Âdil Mürşid. 4 Cilt. B.y.: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ ev esbetehü'l-'ayân*. Thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1978.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sakkâ v.dğr. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*. Thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Y.y., 1981.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Ma'ârif*. Thk. Servet Ukkâşe. Kahire: Darü'l- Ma'ârif, 1981.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed. *'Uyûnu'l-eser fi fînunü'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer*. Nşr. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû. 2 Cilt. Dımaşk: Mektebetü Dari't-Türâs, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Nşr. Riyâd Abdullah Abdulhâdî. 8 Cilt. Beyrut: İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, 1996.

- İbnü'l-İmâd Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*. Thk. Abdülkâdir el-Arnâûd-Mahmud el-Arnâûd. 10 Cilt. Y.y.: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- Juynboll, Gualtherüs Hendrik Albert. "Al-Sha'bi". *Encyclopaedia of Islam*. 9: 162-163. Leiden: E.J. Brill, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. "Şa'bi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemül-müellifin*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Kelâî, Ebü'r-Rebî Süleymân b. Mûsâ b. Sâlim. *el-İktifa bimâ tedemmenehû min Meğâzî Resûlillâh ve's-selâseti'l-Hulefâ*. Thk. Muhammed Kemâlüddin İzzeddin Ali. 2 Cilt. Y.y.: Âlemü'l-Kütüb, 1997.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.
- Krenkov, F., "Şa'bi". *İslam Ansiklopedisi*. 9: 266-268. Eskişehir: 1997.
- Küçük, Raşit, "İsnad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 154-159. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.
- Özel, Mustafa. "Bir Tefsir Kaynağı Olarak İbn Hişâm'ın es-Sîresi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2001): 205-215.
- Sezgin, Fuad. *Târîhu't-türâsi'l-'Arabî*. 3 Cilt. Y.y.: Muhammed b. Suûd Üniversitesi, 1991.
- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî. *er-Ravzü'l-ünüf fi Şerhi's-sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*. Nşr: Mecdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu't-Taberî*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Kahire: Dârü'l-Meârif, ts.
- Ürkmez, Ahmed. "Tarih Kaynaklarından Özgün Bir Hadisçi Portresi: Şa'bi". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2009): 123-152.
- Vekî, Ebü Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân ed-Dabbî. *Ahbârü'l-kudât*. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- Zehebî Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Osman. *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*. Thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.